

Kulturno - povijesni spomenici Osijeka

Matić, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:327453>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
KULTURA I TURIZAM

MARIJA MATIĆ

KULTURNO – POVIJESNI SPOMENICI OSIJEKA

Završni rad

Pula, 2021.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
KULTURA I TURIZAM

MARIJA MATIĆ

KULTURNO – POVIJESNI SPOMENICI OSIJEKA

Završni rad

JMBAG: 0303075114

Studijski smjer: Kultura i turizam

Kolegij: Kulturno – povijesni spomenici

Mentor: dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Marija Matić, kandidatkinja za prvostupnicu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 1. rujna 2021.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Marija Matić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Kulturno – povijesni spomenici Osijeka“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi pomicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 1. rujna 2021.

SADRŽAJ

Uvod.....	1
1. O Osijeku.....	2
2. Povijesni razvoj grada Osijeka.....	3
2.1. Stari vijek.....	3
2.2. Srednji vijek.....	4
2.3. Novi vijek.....	4
2.4. Osijek od druge polovice 19. stoljeća do 1918.....	5
2.5. Osijek od 1918. do 1991.....	6
2.6. Osijek od 1991. do danas.....	6
3. Kulturno – povijesni spomenici u Gornjem gradu.....	7
3.1. Konkatedrala svetog Petra i Pavla (Osječka katedrala).....	7
3.2. Kapucinski samostan i crkva svetog Jakova.....	8
3.3. Palača Normann.....	8
3.4. Kino Urania.....	9
3.5. Kino Europa.....	10
3.6. Kapela svetog Roka.....	11
4. Kulturno – povijesni spomenici u Tvrđi.....	12
4.1. Vojna utvrda.....	12
4.2. Zavjetni stup svetog Trojstva.....	13
4.3. Župna crkva svetog Mihaela Arkandela.....	14
4.4. Crkva Uzvišenja svetog Križa.....	15
4.5. Franjevački samostan.....	16
4.6. Zgrada Glavne komande.....	17
4.7. Zgrada Glavne straže.....	18
5. Kulturno – povijesni spomenici u Donjem gradu.....	19
5.1. Kapela Gospe Snježne.....	19
5.2. Crkva Preslavnoga Imena Marijina.....	20
5.3. Pravoslavna crkva Uspenja Presvete Bogorodice.....	20
5.4. Kuća Kragujević – Mitrović.....	21
6. Kulturno – povijesni spomenici u Retfali.....	22
6.1. Dvorac Pejačević.....	23
7. Zaključak.....	25
Literatura.....	26

Popis slika.....	27
Sažetak.....	28
Summary.....	29

UVOD

Osijek se ubraja među najveće gradove u Hrvatskoj. Nalazi se na istočnom dijelu Hrvatske te u samom srcu Baranje, ali i Slavonije. Budući da svoju povijest ima još od prapovijesti, Osijek se može pohvaliti brojnom kulturnom baštinom. Na području Osijeka djeluje Turistička zajednica grada Osijeka koja prezentira kulturno – povijesne znamenitosti i simbole toga grada. Kako je sam Osijek podijeljen na gradske četvrti tako će u radu biti i kulturno – povijesni spomenici analizirani po tim četvrtima. Veliki razvoj grad Osijek imao je u vrijeme baroka, klasicizma i secesije te o tome svjedoče brojni kulturno – povijesni spomenici iz tih razdoblja.

U ovome radu nalazi se sedam poglavlja. Prvo poglavlje pod nazivom “O Osijeku” prikazuje značajke Osijeka (položaj grada, kulturne institucije, prometna infrastruktura, simboli grada i slično). Drugo poglavlje odnosi se na povijesni razvoj grada od prapovijesti do danas podijeljeno u potpoglavlja. Treće poglavlje analizira šest kulturno – povijesnih spomenika u četvrti Gornjem gradu. Iduće, četvrto poglavlje prikazuje sedam kulturno – povijesnih spomenika u Tvrđi. U petom poglavlju se također analiziraju kulturno – povijesni spomenici, ali u Donjem gradu kojih ima četiri. Šesto poglavlje analizira dvorac Pejačević koji se nalazi u osječkoj četvrti Retfali. Posljednje, sedmo poglavlje predstavlja sami zaključak rada. Nakon zaključka slijede literatura, popis slika, sažetak te njegov prijevod na engleski (summary).

1. O OSIJEKU

Osijek je svojom veličinom četvrti najveći grad u Hrvatskoj, broji oko 80 000 stanovnika na svom području. Smješten je na istočnom dijelu Hrvatske uz desnu obalu rijeke Drave. Nalazi se na granici Slavonije i Baranje. Osijek je također glavno središte Osječko – baranjske županije. Zbog svoje iznimne kulturne baštine (brojni muzeji, galerije, kazališta, festivala, povijesne građevine, parkovi i slično) smatra se kulturnim središtem Baranje i Slavonije. Osim kulture ističe se brojnim znanstvenim ustanovama kao što su fakulteti i instituti.

Grad je dobro geoprometno povezan cestama, željeznicama, plovnim pravcima te zračnim linijama koje mu dodatno omogućuju turistički razvoj. Grad Osijek podijeljen je na 7 gradskih četvrti: Retfala, Industrijska četvrt, Gornji grad, Tvrđa, Novi grad, Jug II i Donji grad. Većina kulturno – povijesnih spomenika nalazi se u dvjema četvrtima: Gornjem i Donjem gradu. Najznačajnija stilska razdoblja iz kojih potječu kulturni spomenici u Osijeku su barok, klasicizam te secesija. Zaštitnici grada Osijeka su sv. Petar i Pavao budući da je kon – katedrala sv. Petra i Pavla (poznatija pod nazivom Osječka katedrala) ujedno jedan od najpoznatijih simbola toga grada.

Jedan od bitnih simbola grada je i njegov grb prikazan na slici 1. na kojem dominiraju plava i srebrna boja. Na njemu se nalazi most na rijeci Dravi koji ima 3 luka. U središnjem dijelu se na mostu nalazi kula iznad koje je prikazana sablja u ruci.

Slika 1. Grb grada Osijeka

Izvor: <https://ljetokulture.osijek.hr/sponzori/>

Pristupljeno: 20. svibnja 2021.

2. POVIJESNI RAZVOJ GRADA OSIJEKA

Grad Osijek ima dugu povijest svog razvoja od prapovijesti do današnjeg doba. U nastavku će biti njegov razvoj podijeljen na određena povijesna razdoblja.

2.1. STARI VIJEK

Osijek je prema povijesnim izvorima nastanjen još od prapovijesti. Prve ljudske zajednice na tom području bile su iz mlađeg kamenog doba. Iz tog razdoblja nalazimo arheološke ostatke oruđa i oružja od kostiju i kamena, ali i keramičke ostatke posuđa starčevačke kulture (6. do 5. tis. pr. Kr.). Stanovnici su se bavili stočarstvom i poljoprivredom. O tome svjedoče arheološki nalazi od bronce, bakra te iz željeznog doba.

U 3. st. pr. Kr. na to područje dolaze Kelti koji su tada osvajali europsko područje. Od keltske kulture na tom području je bila poznata tehnika izrade lončarskog kola, obrada stakla i emajla te obrada željeza.¹ No njihova osvajanja prestaju tijekom 1. st. pr. Kr. gdje nižu poraze od Dačana i Rimljana. U istom razdoblju u okolici Osijeka nastanilo se pleme Andizeta te se njihovo središte nazivalo Mursa. To ime su kasnije preuzeli Rimljani te pod njime izgradili kasnije veliki antički grad koji je bio kolonija.

U 8. godini poslije Krista Mursu su osvojili Rimljani za vladanja cara Augusta te počinje njezin „procvat“. Najveći procvat grad Mursa doživljava u 2. st. za vrijeme vladanja rimskog cara Hadrijana, koji je Mursu 133. proglasio rimskom kolonijom (ColoniaAeliaMursa).² Tada postaje jedno od glavnih trgovačkih središta. Tada dolazi do velikih graditeljskih pothvata: gradnje hramova, forum, amfiteatar, javnih zgrada i sl. Kasnija kriza u Rimskom Carstvu dovodi do odlaska rimske vojske iz Murse te ona slabi i postaje „mamac“ za druge narode. Krajem 4. i početkom 5. st. opustošili su ju Goti, a 441. su ju zauzeli i porušili Huni. Poslije toga Mursa pada u zaborav.³

¹Živaković – Kerže, Z., Osijek: povijest, kultura, umjetnost, prirodne ljepote, Turistička naklada d.o.o. Zagreb, Turistička zajednica grada Osijeka, Zagreb, 2004., str. 12

²Sršan, S., Osijek: kulturno – povijesni vodič, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2008., str. 9

³Sršan, S., Osijek: kulturno – povijesni vodič, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2008., str. 10

2.2. SREDNJI VIJEK

Zapadno od ostataka nekadašnje Murse doseljavaju se Hrvati u 7. stoljeću. Tu su zatekli i nešto prijašnjeg kršćanskog stanovništva. Tijekom vlasti Franaka dolazi do pokrštavanja Hrvata. U 10. stoljeću ujedinjenjem panonskih i dalmatinskih dijelova to područje ulazi u sastav hrvatske države koja od 1102. ulazi u zajednicu sa Ugarskom.

Ime hrvatskog naselja Osijeka zapadno od Murse prvi puta se spominje u ispravi (diplomi) iz 1196., ali u mađarskoj varijanti, kao Eszek (potječe od ranijeg hrvatskog imena Osijek).⁴Osijek je postao opet razvijen grad u srednjem vijeku te su uglavnom stanovništvo činili Hrvati katolici. Tada se također započinje i gradnja katoličkih crkava. To je razdoblje trajalo sve do osmanlijskog osvajanja Osijeka.

2.3. NOVI VIJEK

Sultan Sulejman započeo je 1526. svoje osvajanje Ugarske, a time bi osvojio i Osijek. Zbog toga je izaslanstvo grada Osijeka unaprijed predalo ključeve grada Osmanlijama kako bi njihov grad bio pošteđen razaranja. Time započinje razdoblje pod Osmanlijama. Osijek tada svojim položajem postaje glavno strateško središte Osmanlija. Zbog toga su Osmanlije 1566. izgradile Sulejmanov most koji je tada glasio za „osmo svjetsko čudo“. Taj most je vodio od Osijeka sve do Darde, a bio je izgrađen od trupaca. Tada se doseljava tursko stanovništvo u Osijek.

Osijek je oslobođen 1687. od osmanlijske vlasti te ulazi u sastav Hrvatske pod austrijskom vlašću.⁵ Austrijska vlast tada gradi utvrđenja tj. današnju Tvrđu. Tada se stanovništvo seli na zapadnu i istočnu stranu grada te nastaju današnje četvrti: Gornji i Donji grad. Uz Gornji i Donji grad bio je i tzv. Nutarnji ili Tvrđa koji su tvorili tri općine. Kasnije 1809., Osijek postaje slobodan i kraljevski grad čime je stekao svoju autonomiju.⁶Na slici 2. prikazan je grb slobodnog i kraljevskog grada Osijeka.

⁴Sršan, S., Osijek: kulturno – povijesni vodič, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2008., str. 11

⁵Sršan, S., Osijek: kulturno – povijesni vodič, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2008., str. 12

⁶Sršan, S., Osijek: kulturno – povijesni vodič, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2008., str. 13

Slika 2. Grb slobodnog i kraljevskog grada Osijeka

Izvor: <https://osijek-tvrnja.topoteka.net/?doc=265108>

Pristupljeno: 21. svibnja 2021.

U ovom razdoblju dolazi do gradnje značajnih baroknih građevina koje su među najistaknutijim kulturno – povijesnim spomenicima.

2.4. OSIJEK OD DRUGE POLOVICE 19. ST. DO 1918.

Druga polovica 19. stoljeća postaje posebice bitna za Gornji grad u kojem dolazi do obilježja klasicizma, historicizma te secesije (jugendstila).⁷ Među kulturno – povijesnim spomenicima koji se ističu iz tog razdoblja su županijska palača, zgrada glavne pošte, kino Urania i ostali. Otvaraju se tada prve tvornice te brojne škole.

⁷Sršan, S., Osijek: kulturno – povijesni vodič, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2008., str. 16

2.5. OSIJEK OD 1918. DO 1991.

1918. dolazi do raspada Austro – Ugarske monarhije. Područje Osijeka kao i Hrvatske ulazi tada u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca koja kasnije postaje Kraljevina Jugoslavija. Raspadom Kraljevine Jugoslavije 1941. Hrvatska postaje nezavisna do ujedinjenja u federativnu Jugoslaviju 1945. U tom razdoblju dolazi do porasta broja stanovnika, osnivanja Sveučilišta u Osijeku (slika 3.) koje i danas djeluje, gradnje kulturnih ustanova i škola.

Slika 3. Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Izvor: <http://www.unios.hr/sveuciliste-josipa-jurja-strossmayera-u-osijeku-fakultet-elektrotehnike-racunarstva-i-informacijskih-tehnologija-osijek/>

Pristupljeno: 22. svibnja 2021.

2.6. OSIJEK OD 1991. DO DANAS

Proglašenjem Hrvatske kao samostalne i suverene države dolazi do Domovinskog rata 1991. Tijekom rata dolazi do razaranja uz druge gradove i Osijeka. Usprkos tome Osijek je uspio ostati obranjen. Od 1992. prestala su bombardiranja Osijeka te počinje njegovo obnavljanje. Kasnijim ustrojem županija u Hrvatskoj Osijek postaje središtem Osječko – baranjske županije do danas te četvrti najveći grad u Hrvatskoj.

3. KULTURNO – POVIJESNI SPOMENICI U GORNJEM GRADU

Jedna od najpoznatijih osječkih četvrti je Gornji grad. Gornji grad nastao je krajem 17. stoljeća oko 2 km zapadno od Tvrđe preseljenjem dijela stanovništva ispred tvrđavskih zidina zbog izgradnje tada nove Tvrđe.⁸ U njemu su se smjestili brojni značajni kulturno – povijesni spomenici iz razdoblja baroka, klasicizma i secesije.

3.1. KONKATEDRALA SV. PETRA I PAVLA (OSJEČKA KATEDRALA)

Najpoznatiji kulturno – povijesni spomenik grada Osijeka je svakako konkatedrala sv. Petra i Pavla ili tzv. Osječka katedrala prikazana na slici 4. Budući da je to najveća i najpoznatija sakralna građevina u Osijeku, njezini zaštitnici sv. Petar i Pavao su ujedno i zaštitnici grada Osijeka. Na istom mjestu je prvo bila izgrađena grobljanska kapela sv. Petra i Pavla koja je kasnije u 18. stoljeću pretvorena u istoimenu manju baroknu crkvu. Današnja konkatedrala građena je od 1894. do 1900. To je monumentalna neogotička crkva, čiju je gradnju inicirao Osječanin, bosanski ili đakovački i srijemski biskup Josip Juraj Strossmayer. Građena je prema nacrtima Franza Langenberga iz Bonna, a oslikao ju je Mirko Rački.⁹ U unutrašnjosti se nalazi pet gotičkih oltara. Njezin zvonik visok je oko 90 metara te je svojom visinom druga katedrala u Hrvatskoj.

Slika 4. Konkatedrala sv. Petra i Pavla

Izvor: <https://www.tzosijek.hr/stranica.php?id=57>

Pristupljeno: 23. svibnja 2021.

⁸Sršan, S., Osijek: kulturno – povijesni vodič, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2008., str. 23

⁹Sršan, S., Osijek: kulturno – povijesni vodič, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2008., str. 72 - 73

3.2. KAPUCINSKI SAMOSTAN I CRKVA SV. JAKOVA

Dolaskom kapucina u Osijek, počinju se graditi crkva sv. Jakova (1705.) i njezin pripadajući samostan (1710.) početkom 18. stoljeća u baroknom stilu.¹⁰ Crkva (slika 5.) je svojim vanjskim izgledom jednostavnog stila, dok je u unutrašnjosti ukrašena brojnim freskama i vjerskim slikama, a slika na glavnom oltaru prikazuje borbu sv. Jakova s Maurima koja simbolizira sukob kršćanstva i islama tijekom osmanlijskog okupiranja grada.

Slika 5. Kapucinska crkva sv. Jakova

Izvor: <https://www.tzosijek.hr/znamenitosti-57>

Pristupljeno 15. lipnja 2021.

3.3. PALAČA NORMANN

Valpovački vlastelin Hilleprand de Prandau dao je sagraditi baroknu palaču u 18. stoljeću. Kasnije njegov prapraunuk Normann – Ehrenfels ruši tu baroknu palaču i gradi 1890. palaču u stilu talijanske renesanse.¹¹ Danas je ta palača (slika 6.) poznata upravo pod nazivom palača Normann te je sjedište Osječko – baranjske županije.

¹⁰Živaković – Kerže, Z., Osijek: povijest, kultura, umjetnost, prirodne ljepote, Turistička naklada d.o.o. Zagreb, Turistička zajednica grada Osijeka, Zagreb, 2004., str. 28

¹¹Živaković–Kerže, Z., Osijek: povijest, kultura, umjetnost, prirodne ljepote, Turistička naklada d.o.o. Zagreb, Turistička zajednica grada Osijeka, Zagreb, 2004, str. 29

Slika 6. Palača Normann

Izvor: <https://oskultura.com/2015/12/11/palaca-norman/>

Pristupljeno 17. lipnja 2021.

3.4. KINO URANIA

Kino Urania (slika 7.) najznačajnije je djelo secesije i moderne arhitekture. Izgrađeno je 1912. prema nacrtu osječkog arhitekta Viktora Axmanna.¹²Kino je izgrađeno nakon pola godine te je odmah započelo s prikazivanjem filmova. Osim za projekcije filmova kino je služilo kao hram osječke masonske lože pod nazivom Budnost.¹³ Na samoj zgradi vidljivi su masonski simboli: oblik piramide te reljef sfinge koja predstavlja čuvaricu hrama i simbol budnosti. Prema legendi namjerno je postavljen „hram“ nasuprot katedrali kako bi pokazali moć i utjecaj jednak crkvenom.

¹²Živaković – Kerže, Z., Osijek: povijest, kultura, umjetnost, prirodne ljepote, Turistička naklada d.o.o. Zagreb, Turistička zajednica grada Osijeka, Zagreb, 2004, str. 32

¹³Galić, A., Gašparović, M., Secesija u Hrvatskoj, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 15.12.2003. – 31.3.2004., str. 267

Slika 7. Kino Urania

Izvor: <https://oskultura.com/2015/01/28/kino-urania/>

Pristupljeno: 17. lipnja 2021.

3.5. KINO EUROPA

Kino Europa (slika 8.) jedno je od najznačajnijih djela moderne arhitekture. Izgrađeno je 1939. prema nacrtu osječkog arhitekta Ljudevita Pelzera.¹⁴ Odvojeno od kina Urania parkom Sakuntala.

Slika 8. Kino Europa

Izvor: <https://oskultura.com/2014/11/21/kino-europa/>

Pristupljeno: 17. lipnja 2021.

¹⁴Zivaković – Kerže, Z., Osijek: povijest, kultura, umjetnost, prirodne ljepote, Turistička naklada d.o.o. Zagreb, Turistička zajednica grada Osijeka, Zagreb, 2004, str. 32

3.6. KAPELA SVETOG ROKA

Kapela svetog Roka (slika 9.) nalazi se u blizini bolnice u Gornjem gradu. Izgrađena je 1744. kao zavjet građana koji su u to vrijeme preboljeli kugu.¹⁵ Sagrađena je u baroknom stilu. Kapela je posvećena svetom Roku koji je zaštitnik upravo od epidemja i zaraza kao što je kuga.

Slika 9. Kapela sv. Roka

Izvor: <https://oskultura.com/2016/03/09/kapelica-svetog-roka/>

Pristupljeno: 22. kolovoza 2021.

¹⁵ Turistička zajednica grada Osijeka, <https://www.tzosijek.hr/znamenitosti-57> (pristupljeno 15. kolovoza 2021.)

4. KULTURNO – POVIJESNI SPOMENICI U TVRĐI

Tvrđa je jedno od osječkih gradskih četvrti poznato upravo po istoimenom najpoznatijem kulturno – povijesnom spomeniku na tom području. Tvrđa je poznata još i pod nazivom „Nutarnji grad“ te se može istaknuti kao jedna od najstarijih četvrti tog grada. Nastala je na srednjovjekovnom lokalitetu kao nova gradska cjelina nakon izгона osmanske vlasti 1687.¹⁶ Izgrađena je u baroknom stilu (kuće i vojni objekti) povezanom sa izgradnjom vojne utvrde. Danas Tvrđa predstavlja manji dio grada bogat baroknim kulturno – povijesnim spomenicima te time predstavlja značajnu cjelinu baroknog graditeljstva u Europi.

4.1. VOJNA UTVRDA

Tvrđavu su austrijske vlasti gradile od 1. kolovoza 1712. do 1722. po uzoru na nizozemske fortifikacije.¹⁷ Ta lijepa barokna jezgra bila je okružena snažnim sistemom tvrđavskih zidina, bastionima, revelinima i šančevima.¹⁸ Do tvrđave su vodila četvora gradska vrata: Vodena, Nova, Valpovačka i Carska vrata. Vodena vrata (Porta Aquatica) (slika 10.) sačuvana su do danas te su vodila prema rijeci Dravi; Nova vrata (Porta Nova) nalazila su se na jugu tvrđave vodila su prema Novom gradu; Valpovačka vrata (Porta Valpoviensis) vodila su prema Gornjem gradu te Carska vrata (Porta Imperiatoris) vodila su prema mostu na rijeci Dravi kojim se dolazilo u Donji grad.¹⁹

¹⁶Sršan, S., Osijek: kulturno – povijesni vodič, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2008, str. 47

¹⁷Wershansky, S., Osječko – baranjska županija, Studio HS internet, Osijek, 2008, str. 3

¹⁸Mohorovičić, A., Graditeljstvo u Hrvatskoj: arhitektura I urbanizam, Školska knjiga, Zagreb, 1992, str. 120

¹⁹

Slika 10. Vodena vrata

Izvor: <https://www.tzosijek.hr/znamenitosti-57>

Pristupljeno: 17. lipnja 2021.

Polovicom 18. stoljeća unutar tvrđave počinju se graditi vojne zgrade, samostani, crkve te barokne građanske kuće. Osim toga osnovane su gimnazija, tiskara, i kazalište te je uveden sustav kanalizacije i vodovoda. Prema tome dobiva naziv od tadašnjeg stanovništva „Metropolisurbs“. Vojni značaj osječke tvrđave se smanjio kada je car Josip II. odlučio da premjesti vrhovno zapovjedništvo vojske za Slavoniju i Srijem iz Osijeka u Petrovaradin.²⁰ Stanovnici su krajem 18. stoljeća tražili dopuštenje za rušenje gradskih zidina, ali ga nisu dobili. Nakon propasti Austro – Ugarske Monarhije početkom 20. stoljeća ponovno su zatražili dopuštenje i dobili ga pa su tada gradske zidine oko tvrđave i srušene.

4.2. ZAVJETNI STUP SVETOG TROJSTVA

Među najljepšim baroknim tvorevinama ističe se zavjetni stup svetog Trojstva (slika 11.). Izgrađen je od 1729. do 1730. na sredini glavnog trga u Tvrdi. Na njemu je zapisano „da se Bog smiluje i da odvrati kugu koja je harala u Osijeku i u cijeloj Slavoniji“.²¹ Spomenik je podignula barunica Marija Ana Petraš, udovica pokojnog generala Maksimilijana Petraša koji je umro od posljedica kuge 1728. u Osijeku. Na uglovima stupa nalaze se četiri sveca: sv.

²⁰Wershansky, S., Osječko – baranjska županija, Studio HS internet, Osijek, 2008, str. 3

²¹Živaković – Kerže, Z., Osijek: povijest, kultura, umjetnost, prirodne ljepote, Turistička nakladat.o.o. Zagreb, Turistička zajednica grada Osijeka, Zagreb, 2004, str. 37

Sebastijan, sv. Rok, sv. Rozalija i sv. Katarina koji su naknadno dodani dok su u početku krasili Valpovačka i Nova gradska vrata.

Slika 11. Zavjetni stup svetog Trojstva

Izvor: <https://www.tzosijek.hr/znamenitosti-57>

Pristupljeno: 19. kolovoza 2021.

4.3. ŽUPNA CRKVA SVETOG MIHAELA ARKANĐELA

Crkva svetog Mihaela Arkandela prva je župna crkva u Osijeku građena u baroknom stilu. Otvorena i blagoslovljena je 19. listopada 1704. od strane biskupa Jurja Patačića.²² Spomenuta crkva je izgrađena na temeljima prijašnje turske džamije te je služba u njoj započeta 1736. dok su njezini zvonici sagrađeni 1742. Crkva je monumentalna dvoranskog tipa te ima dva zvonika.²³ Svojom veličinom druga je najveća sakralna građevina u Osijeku, poslije konkatedrale sv. Petra i Pavla. U toj župnoj crkvi sahranjeni su ostaci osječkih velikana. Spomenuta crkva prikazana je na slici 12.

²²Živaković – Kerže, Z., Svaštice iz staroga Osijeka, Studio HS Internet d.o.o., Osijek, 2016., str. 40

²³Živaković – Kerže, Z., Osijek: povijest, kultura, umjetnost, prirodne ljepote, Turistička naklada d.o.o. Zagreb, Turistička zajednica grada Osijeka, Zagreb, 2004, str.40

Slika 12. Župna crkva svetog Mihaela Arkandela

Izvor: <https://www.putovnica.net/foto/slika/109482-osijek-crkva-sv-mihaela>

Pristupljeno 19. kolovoza 2021.

4.4. CRKVA UZVIŠENJA SVETOG KRIŽA

Crkva Uzvišenja svetog Križa poznata još i pod nazivima franjevačka crkva i crkva svetog Antuna jedan je od sakralnih objekata na području Tvrđe. Građena je od 1709. do 1732.²⁴ Naziva se franjevačkom crkvom budući da je sagrađena od strane franjevaca. Sagrađena je na temeljima prijašnjeg turskog minareta. U kripti crkve sahranjene su relikvije poznatih osječkih obitelji poput baruna Kneževića, Pejačevića, skopljanskog nadbiskupa Mihajla Summa.²⁵

U crkvi se nalazi oltar posvećen svetom Antunu Padovanskom (slika 13.) po kome je crkva i dobila naziv crkva sv. Antuna. Antunovo se obilježava 13. lipnja te se tada okuplja veliki broj hodočasnika na tom području i slavi crkveni god. Taj dan održavaju se svete mise, ispovijedaju se hodočasnici te se organizira sajam gdje se prodaju razni proizvodi.

²⁴ Živaković – Kerže, Z., Osijek: povijest, umjetnost, kultura, prirodne ljepote, Turistička naklada d.o.o. Zagreb, Turistička zajednica grada Osijeka, Zagreb, 2004, str.15

²⁵ Živaković – Kerže, Z., Svaštice iz staroga Osijeka, Studio HS Internet d.o.o., Osijek, 2016, str. 44

Slika 13. Oltar sv. Antuna u crkvi Uzvišenja sv. Križa

Izvor: <https://zupa-svkriz.hr/put-zborasa-u-slavoniju/oltar-sv-antuna-padovanskog/>

Pristupljeno: 21. kolovoza 2021.

4.5. FRANJEVAČKI SAMOSTAN

Stari franjevački samostan u Tvrđi izgrađen je zahvaljujući franjevcu Pavlu iz Rame koji se osigurao zemljište za njegovu izgradnju.²⁶ Gradnja samostana započeta je 1699. sa dva krila, istočnim i južnim. Jedno krilo srušeno je za potrebu gradnje crkve Uzvišenja sv. Križa. U njemu je djelovala prva tiskara grada Osijeka.

Novi franjevački samostan u Tvrđi nalazi se jugoistočno od crkve Uzvišenja sv. Križa te je građen od 1731. do 1733., a povezan je sa starim pomoću lukova i svodova. Bitno je istaknuti da je franjevački kompleks u 18. stoljeću bio centar kulture i obrazovanja toga vremena u Slavoniji.

²⁶ Živaković – Kerže, Z., Svaštice iz staroga Osijeka, Studio HS Internet d.o.o., Osijek, 2016, str. 44

4.6. ZGRADA GLAVNE KOMANDE

Na sjevernom dijelu glavnoga trga u Tvrđi 1726. izgrađena je zgrada Glavne komande (slika 14.) sa središnjim portalom.²⁷ Prvotno ime zgrade je bilo Vojno zapovjedništvo (Generalatshaus), a potom Glavna komanda (Generalatkasarna). Zgrada je izgrađena po nalogu austro – ugarskog princa Eugena Savojskog. Pročelje zgrade je u renesansnom, a portal u baroknom stilu.

Slika 14. Zgrada Glavne komande

Izvor: <https://www.tzosijek.hr/znamenitosti-57>

Pristupljeno: 25. kolovoza 2021.

Zgrada je prvotno imala jedan kat, dok je drugi naknadno izgrađen. To je bilo sjedište slavonske Glavne komande sve dok ona nije premještena u Petrovaradin. Sve do raspada Austro – Ugarske Monarhije u dvorani zgrade su se održavale razne predstave na pozornicama, igre, balovi i zabave. Navedena zgrada danas je zgrada Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te je zanimljivo da se upravo ta zgrada sa obližnjim kipom svetog Trojstva nalazi na novčanici od 200 kuna (slika 15.).

²⁷ Mohorovičić, A., Graditeljstvo u Hrvatskoj, Školska knjiga, Zagreb, 1992, str. 152

Slika 15. Zgrada Glavne komande na novčanici od 200 kuna

Izvor: <http://www.kunalipa.com/katalog/novcanice/200-kuna.php>

Pristupljeno: 25. kolovoza 2021.

4.7. ZGRADA GLAVNE STRAŽE

Zgrada Glavne straže (slika 16.) jedan je od najvećih simbola u Tvrđi te je smještena na sjeverozapadnom dijelu glavnog trga u Tvrđi. Zgrada je izgrađena 1729. u baroknom stilu sa „sahat kulom“ (promatračnicom) kako bi nadzirala utvrdu. Na vrhu promatračnice nalazi se kupola izgrađena u maursko – venecijanskom stilu.²⁸ Navedena zgrada je adaptirana 2007. te je danas zgrada Arheološkog muzeja u Osijeku.

Slika 16. Zgrada Glavne straže

Izvor: <https://oskultura.com/2015/10/29/zgrada-glavne-straže-2/>

Pristupljeno: 27. kolovoza 2021.

²⁸ Sršan, S., Osijek: kulturno – povijesni vodič, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2008., str. 72

5. KULTURNO – POVIJESNI SPOMENICI U DONJEM GRADU

Donji grad smješten je na području nekadašnje antičke Murse uz rijeku Dravu. Nalazi se na istočnoj strani grada. Krajem 17. stoljeća počelo je osnivanje Donjeg grada kao samostalne općine te se do sredine 18. stoljeća razvijao kao ribarsko – obrtničko naselje. U to vrijeme Donji grad je bio vodeća četvrt grada sve do ujedinjenja sa Gornjim gradom i Tvrdom u 18. stoljeću. Od 19. stoljeća postaje industrijsko i trgovačko središte.²⁹ Budući da među hrvatski i njemačkim stanovništvom (katoličkim) nalazilo i pravoslavno, na području Donjega grada izgrađena je pravoslavna crkva sa parohijom. Donji grad se zbog udaljenosti od Gornjega grada sporo razvija, a o tome svjedoči ulice sa malim i starinskim kućama prizemnicama.

5.1. KAPELA GOSPE SNJEŽNE

Kapela Gospe Snježne (slika 17.) izgrađena je 1895. u neogotičkom stilu. Izgrađena je prema nacrtima Franza Langenberga (koji je projektirao i crkvu sv. Petra i Pavla) na mjestu stare i trošne istoimene crkve. U tu crkvu dolaze hodočasnici za vrijeme marijanskih svetkovina.

Slika 17. Kapela Gospe Snježne

Izvor: <https://medium.com/notan-media/seciranje-grada-kapelice-gospe-snje%C5%BEn-81b2595f8fd6> Pristupljeno: 20. kolovoza 2021.

²⁹ Wershansky, S., Osječko – baranjska županija, Studio HS Internet, Osijek, Osijek, 2008, str.7

5.2. CRKVA PRESLAVNOG IMENA MARIJINA

Zbog sve većeg broja katoličkih vjernika osim prethodno spomenute kapele gradi se župna crkva u Donjem gradu. Crkva Preslavnog Imena Marijina (slika 18.) građena je od 1733. do 1743. u baroknom stilu te se smatra najljepšom baroknom crkvom u Osijeku.³⁰ Za njezinu izgradnju su zaslužni isusovci koji su tada upravljali u Donjem gradu. Crkva je svoj izgled mijenjala, a današnji izgled je dobila u drugoj polovici 18. stoljeća. Iznad ulaza u crkvu nalaze se dva kata, a toranj završava trbušastim krovom.

Slika 18. Crkva Preslavnog Imena Marijina

Izvor: <https://www.tzosijek.hr/znamenitosti-57>

Pristupljeno: 20. kolovoza 2021.

5.3. PRAVOSLAVNA CRKVA USPENJA PRESVETE BOGORODICE

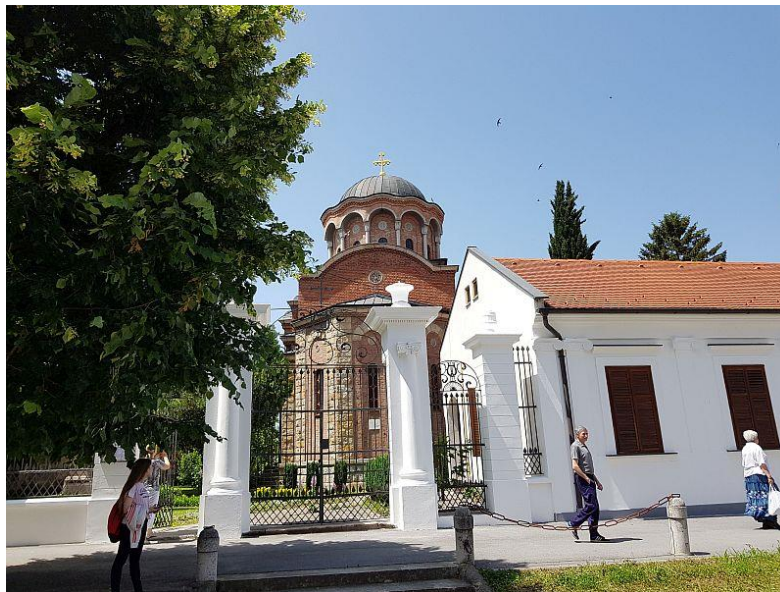
S obzirom da se grad Osijek razvijao brzo, to je privuklo dolazak naroda iz svih dijelova, a posebice Srba koji dolaze početkom 18. stoljeća kao trgovci. S obzirom da se povećavao broj pravoslavnih vjernika postajala je sve veća potreba za izgradnjom pravoslavne crkve. Prema izvorima, prva pravoslavna crkva izgrađena je od drveta početkom 18. stoljeća. Kasnije, od 1743. do 1750. gradi se crkva posvećena Uspenju Presvete Bogorodice.³¹ Spomenuta crkva se nalazi u neposrednoj blizini od katoličke crkve Preslavnog

³⁰ Živaković – Kerže, Z., Osijek: povijest, umjetnost, kultura, prirodne ljepote, Turistička naklada d.o.o. Zagreb, Turistička zajednica grada Osijeka, Zagreb, 2004, str. 46

³¹ Živaković – Kerže, Z., Svaštice iz staroga Osijeka, Studio HS Internet d.o.o., Osijek, 2016, str. 50

Imena Marijina koje je prethodno spomenuto. Crkva Uspenja Presvete Bogorodice jednobrodna je crkva sa jednim tornjem izgrađena u baroknom stilu. 1942.za vrijeme vladavine NDH crkva je potpuno porušena te na njezinim temeljima izgrađena je nova u neobizantskom stilu.³² Okružena je visokom željeznom ogradom izgrađenom u baroknom stilu (slika 19.).

Slika 19. Pravoslavna crkva Uspenja Presvete Bogorodice

Izvor: <https://www.tzosijek.hr/znamenitosti-57>

Pristupljeno: 21. kolovoza 2021.

5.4. KUĆA KRAGUJEVIĆ - MITROVIĆ

Kuća Kragujević – Mitrović (slika 20.) prva je građanska kuća u Donjem gradu. Izgrađena je 1764. na mjestu tadašnjeg glavnog trga u Donjem gradu. Kuća je prizemnica izgrađena u baroknom stilu sa arkadama ili boltama.³³

³² Živaković – Kerže, Z., Svaštice iz staroga Osijeka, Studio HS Internet d.o.o., Osijek, 2016, str. 50

³³ Oskultura, <https://oskultura.com/2014/05/22/kuca-kragujevic-mitrovic/> (pristupljeno 21. kolovoza 2021.)

Slika 20. Kuća Kragujević – Mitrović

Izvor: <https://oskultura.com/2014/05/22/kuca-kragujevic-mitrovic/>

Pristupljeno: 21. kolovoza 2021.

6. KULTURNO – POVIJESNI SPOMENICI U RETFALI

Retfala je jedna od gradskih četvrti u Osijeku. Nalazi se u zapadnom dijelu grada. U povijesti, selo Retfalu naseljavalo je uglavnom mađarsko stanovništvo sve dok ne dođe u posjed obitelji Pejačević te ju tada naseljavaju uglavnom Nijemci. Krajem 18. stoljeća obitelj Pejačević gradi na tom području glasoviti dvorac koji je simbol te četvrti. Retfala tek od 1947. postaje jednom od osječkih gradskih četvrti.³⁴

6.1. DVORAC PEJAČEVIĆ

Poznata grofovska obitelj Pejačević imala je brojne posjede u Hrvatskoj. Poznata ženska članica ove obitelji bila je Dora Pejačević koja je prva skladateljica u Hrvatskoj. Pejačevići su na području Slavonije imali tri dvorca od kojih se jedan nalazi upravo na području osječke Retfale.

Spomenuti dvorac u Retfali prikazan na slici 21. građen je na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće u barokno – klasicističkom stilu.³⁵ Tlocrt dvorca je u obliku slova U, a projektirao ga je poznati bečki graditelj Fischer von Erlach iz doba kraljice Marije Terezije.³⁶ Raspadom Austro – Ugarske Monarhije 1918. retfalački posjed je rasprodan, a dvorac Pejačević je u vlasništvu Hrvatske provincije Marijinih sestara čudotvorne medaljice te je dvorac većinski njihov samostan, dok se u malom dijelu dvorca nalazi privatna klinika.³⁷

³⁴ Živaković – Kerže, Z., Osijek: povijest, umjetnost, kultura, prirodne ljepote, Turistička naklada d.o.o. Zagreb, Turistička zajednica grada Osijeka, Zagreb, 2004, str. 47

³⁵ Turistička zajednica grada Osijeka, <https://www.tzosijek.hr/znamenitosti-57> (pristupljeno 23. kolovoza 2021.)

³⁶ Živaković – Kerže, Z., Svaštice iz staroga Osijeka, Studio HS Internet d.o.o., Osijek, 2016, str. 106

³⁷ Turistička zajednica grada Osijeka, <https://www.tzosijek.hr/znamenitosti-57> (pristupljeno 23. kolovoza 2021.)

Slika 21. Dvorac Pejačević u Retfal

Izvor: <https://www.tzosijek.h.r/znamenitosti-57>

Pristupljeno: 23. kolovoza 2021.

7. ZAKLJUČAK

U povijesti grad Osijek seže sve od prapovijesti. Osim u antičko doba, njegov rimski naziv Mursa prepoznatljiv je i danas. Osijek je danas postao emigracijski grad te sve više stanovnika iseljava se iz njega. Grad je dobro geoprometno povezan zračnim, željezničkim i cestovnim prometom. Jedan od nedostataka je što se grad nalazi na većoj udaljenosti od razvijenih turističkih regija kao što su Istra, Kvarner i Dalmacija. Iz prethodno analiziranih kulturno – povijesnih spomenika može se vidjeti kako grad može svoj kulturni potencijal upravo iskoristiti za promoviranje kulturnog turizma. Osim kulturno – povijesnih spomenika grad sadrži i brojne kulturne institucije poput muzeja, galerija, kazališta i slično. Ukoliko bi se ti kulturni resursi iskoristili pravilno, Osijek bi bio među vodećim turističkim destinacijama u Hrvatskoj.

LITERATURA

Knjige:

- 1) Sršan, S., Osijek: kulturno – povijesni vodič, Državni arhiv, Osijek, 2008.
- 2) Živaković – Kerže, Z., Osijek: povijest, kultura, umjetnost, prirodne ljepote, Turistička naklada d.o.o., Turistička zajednica grada Osijeka, Zagreb, Osijek, 2004.
- 3) Wershansky, S., Osječko – baranjska županija, Studio HS Internet, Osijek, 2008.
- 4) Živaković – Kerže, Z., Svaštice iz staroga Osijeka, Studio HS Internet, Osijek, 2016.
- 5) Baričević, D., Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske, Školska knjiga, Zagreb, 2008.
- 6) Galić, A. i Gašparović, M., Secesija u Hrvatskoj, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2003.
- 7) Mohorovičić, A., Graditeljstvo u Hrvatskoj: arhitektura i urbanizam, Školska knjiga, Zagreb, 1992.

Internetske stranice:

- 1) Oskultura, dostupno na: <https://oskultura.com/> (pristupljeno: 21. kolovoza 2021.)
- 2) Turistička zajednica grada Osijeka, dostupno na: <https://www.tzosijek.hr/> (pristupljeno 23. kolovoza 2021.)

POPIS SLIKA

Slika 1 – Grb grada Osijeka.....	2
Slika 2 - Grb slobodnog i kraljevskog grada Osijeka.....	5
Slika 3 – Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku.....	6
Slika 4 – Konkatedrala sv. Petra i Pavla.....	7
Slika 5 - Kapucinska crkva sv. Jakova.....	8
Slika 6 –Palača Normann.....	9
Slika 7 – Kino Urania.....	10
Slika 8 – Kino Europa.....	10
Slika 9 –Kapela sv. Roka.....	11
Slika 10 – Vodena vrata.....	13
Slika 11 –Zavjetni stup sv. Trojstva.....	14
Slika 12 – Župna crkva sv. Mihaela Arkandela.....	15
Slika 13 – Oltar sv. Antuna u crkvi Uzvišenja sv. Križa.....	16
Slika 14 – Zgrada Glavne komande.....	17
Slika 15 – Zgrada Glavne komande na novčanici od 200 kuna.....	18
Slika 16 – Zgrada Glavne straže.....	18
Slika 17 –Kapela Gospe Snježne.....	19
Slika 18 – Crkva Preslavnog Imena Marijina.....	20
Slika 19 – Pravoslavna crkva Uspenja Presvete Bogorodice.....	21
Slika 20 – Kuća Kragujević – Mitrović.....	22
Slika 21 – Dvorac Pejačević u Osijeku.....	24

SAŽETAK

Grad Osijek bogat je kulturno – povijesnim spomenicima ponajviše iz razdoblja baroka (17. stoljeće i prva polovica 18. stoljeća), klasicizma (druga polovica 18. stoljeća) te secesije (kraj 19. stoljeća).

Budući da je Tvrđa izgrađena u doba baroka, najviše baroknih kulturno – povijesnih spomenika nalazi se upravo u Tvrđi poput zgrade Glavne komande, zgrade Glavne straže, crkve Uzvišenja svetog Križa, zavjetnog stupa svetog Trojstva, župne crkve svetog Mihaela Arkandela i slično.

Kulturno – povijesni spomenici u Gornjem gradu izgrađeni su u secesijskom (kino Urania, kino Europa), baroknom (Kapucinska crkva svetog Jakova i samostan, kapela svetog Roka), neogotičkom (konkatedrala svetog Petra i Pavla) i stilu talijanske renesanse (palača Normann).

U Donjem gradu dominiraju kulturno – povijesni spomenici baroknog (crkva Preslavnog Imena Marijina, kuća Kragujević – Mitrović, pravoslavna crkva Uspenja Presvete Bogorodice) te neogotičkog stila (kapela Gospe Snježne). Dvorac Pejačević koji se nalazi u Retfali izgrađen je u barokno – klasicističkom stilu.

Budući da grad Osijek osim brojne kulturne baštine ima i dobru prometnu povezanost postoji potencijal za turističkim razvojem grada.

SUMMARY

The city of Osijek is rich in cultural and historical monuments, mostly from the Baroque period (17th century and the first half of the 18th century), Classicism (second half of the 18th century) and Art Nouveau (late 19th century).

Since the Fortress was built in the Baroque era, most Baroque cultural and historical monuments are located in the Fortress, such as the Main Command building, the Main Guard building, the Church of the Exaltation of the Holy Cross, the votive pillar of the Holy Trinity and the parish church of St. Michael the Archangel.

Cultural and historical monuments in the Upper town were built in Art Nouveau (Urania Cinema, Europa Cinema), Baroque (Capuchin Church of St. James and Monastery, Chapel of St. Roch), Neo - Gothic (Cathedral of St. Peter and Paul) and Italian Renaissance Style (Normann Palace).

The Lower Town is dominated by cultural and historical monuments of the Baroque (Church of the Glorious Name of Mary, the Kragujevic – Mitrovic House, the Orthodox Church of the Assumption of the Blessed Virgin) and the Neo – Gothic style (Chapel of Our Lady of the Snows). Pejacevic Castle, located in Retfala, was built in the Baroque – Classicist style.

Since the city of Osijek, in addition to numerous cultural heritage, also has good transport connections, there is potential for tourist development of the city.

Sažetak prijevoda sa hrvatskog na engleski pregledala Korana Klajić, profesorica engleskog i njemačkog jezika